

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING MANTIQUIY

FIKRLASHGA OID RIVOJLANISH DARAJALARI

Kasimov Fayzullo Muhammadovich,

BuxDPI, pedagogika fanlari nomzodi, professor

Mahmudova Shahlo Maqsudovna

Buxoro davlat pedagogika institute

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti magistranti

***Annotatsiya:** Zamonaviy ta'limda o'quvchilarning mantiqiy fikrlash darajasini aniqlash va uni rivojlantirish muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bu jarayon tafakkur asoslarini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlashga oid rivojlanish darajalari bosqichma-bosqich tahlil qilinadi, ularning kognitiv o'sishi va fikrlash faoliyati bilan bog'liq xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, mantiqiy tafakkurni shakllantirishda qo'llaniladigan samarali metod va vositalar haqida ma'lumot beriladi.*

***Kalit so'zlar:** Boshlang'ich ta'lim, fikrlash darajalari, kognitiv rivojlanish, tafakkur faoliyati, o'quvchilarda fikrlashni shakllantirish*

УРОВНИ РАЗВИТИЯ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧЕНИКОВ

НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Касимов Файзулло Мухаммадович,

Бухарский государственный педагогический институт,

кандидат педагогических наук, профессор

Махмудова Шахло Максудовна

Бухарский государственный педагогический институт

Магистрант факультета дошкольного и начального образования

Аннотация: В современном образовании особое внимание уделяется определению и развитию логического мышления учащихся, особенно на начальном этапе обучения. Формирование основ мышления у младших школьников играет ключевую роль в их когнитивном развитии. В данной статье поэтапно анализируются уровни развития логического мышления у учеников начальных классов, рассматриваются особенности их мыслительной деятельности и познавательного роста. Также представлены эффективные методы и средства, способствующие формированию логического мышления.

Ключевые слова: Начальное образование, уровни мышления, когнитивное развитие, мыслительная деятельность, формирование мышления у учащихся

LEVELS OF LOGICAL THINKING DEVELOPMENT IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Kasimov Fayzullo Muhammadovich,

Bukhara State Pedagogical Institute,

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor

Mahmudova Shahlo Maqsudovna

Bukhara State Pedagogical Institute

Master's student of the Faculty of Preschool and Primary Education

Annotation: *In modern education, special attention is paid to identifying and developing students' logical thinking, especially at the primary stage of learning. The formation of thinking foundations in young schoolchildren plays a key role in their cognitive development. This article provides a step-by-step analysis of the levels of logical thinking development in primary school students, highlighting the characteristics of their thinking activity and cognitive growth. It also presents effective methods and tools that contribute to the formation of logical thinking.*

Keywords: *Primary education, levels of thinking, cognitive development, thinking activity, developing thinking in students*

Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi — shaxsning aqliy salohiyati, bilimga bo'lgan qiziqishi va fikrlash asoslarining shakllanishi uchun poydevor vazifasini bajaradi. Shu sababli, aynan ushbu bosqichda o'quvchilarda mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning darajasini aniqlash va bosqichma-bosqich takomillashtirib borish pedagogik jarayonning muhim qismiga aylanadi.

Mantiqiy fikrlash bu — muayyan tartibda fikrlash, sabab va oqibatni tahlil

qilish, to'g'ri xulosa chiqarish, tushunchalar o'rtasida bog'liqlikni anglash va qaror qabul qilish jarayonidir. Mantiqiy fikrlash ko'nikmasi insonning hayotiy muammolarni hal qilish, mustaqil fikr yuritish va tanqidiy yondashuv asosida qaror qabul qilish salohiyatini belgilaydi. Bu ko'nikmalarni bolalik davridanoq shakllantirish, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining tafakkur dunyosini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, STEAM texnologiyalari, muammoli ta'lim metodlari va interaktiv o'yinli mashg'ulotlar orqali o'quvchilarning mantiqiy fikrlash darajalarini bosqichma-bosqich rivojlantirish mumkin. Biroq, bu jarayonni samarali tashkil etish uchun, avvalo, boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlash darajalarini aniqlash, ularning xususiyatlarini o'rganish va shu asosda metodik ishlarni rejalashtirish talab etiladi

Psixologik nuqtai nazardan mantiqiy fikrlash – bu abstrakt tushunchalar yordamida fikr yuritish, tahlil qilish, sintezlash va xulosa chiqarish faoliyatidir. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar avval konkret fikrlaydi, ya'ni ko'rgan, ushlagan, eshitgan narsalarga asoslanib xulosa chiqaradi. Vaqt o'tishi bilan ular asta-sekin mantiqiy, mavhum (abstrakt) fikrlashga o'tadilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning fikrlashi asosan emotsional va obrazli bo'lsa, boshlang'ich sinfda bu jarayon yanada tizimli, ketma-ketlik asosida rivojlanadi. Maktabda matematika, atrof-muhit, ona tili fanlarida beriladigan

topshiriqlar, ayniqsa mantiqiy savollar, turkumlash, tahlil qilish, sabab-oqibatli masalalar bolalarda fikrlash darajasini oshiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlash darajasi quyidagi bosqichlarda ifodalanadi:

1. Ko'rgazmali-amaliy fikrlash (1-sinf)

- Bu bosqichda bola faqat ko'rgazmali vositalarga tayanib, tajriba asosida fikrlaydi.

- Harakat orqali fikr yuritadi.
- Mantiqiy savollarga javoblari ko'proq sezgi va tasavvur asosida bo'ladi.
- Masalan: ranglar, shakllar bo'yicha guruhlash topshiriqlarini bajaradi.

2. Ko'rgazmali-obrazli fikrlash (2–3-sinf)

- Bola obrazlar asosida tahlil qilishga o'tadi.
- To'g'ri- noto'g'ri, ortiqcha, muhim-muhimsiz elementlarni farqlay oladi.

- Sabab-oqibatni tushuna boshlaydi, o'z fikrini tasdiqlashga harakat qiladi.

- Masalan: “Nima uchun qishda daraxtda barg bo'lmaydi?” — degan savolga sabab keltirishga urinadi.

3. Mantiqiy-abstrakt fikrlash boshlanishi (4-sinf)

- O'quvchi umumlashtirish, faraz qilish, qiyoslash, tushunchalarni

taqqoslashni o'rganadi.

- Mantiqiy xulosalarga keladi, turli manbalarni tahlil qiladi.
- Matematika masalalarida ko'p bosqichli yechimlar orqali fikr yuritadi.
- Masalan: “Agar bugun dushanba bo'lsa, besh kundan keyin qaysi kun

bo'ladi?” — kabi savollarni mantiqiy tahlil asosida hal qiladi.

Darajalarni aniqlashda foydalaniladigan metodlar

1. Mantiqiy testlar – geometrik shakllar, to'ldirish, ketma-ketlik, ortiqcha elementni topish.
2. Masalalar va boshqotirmalar – mantiqiy zanjirli, sabab-oqibatli holatlar asosida.
3. Og'zaki topshiriqlar – qisqa matn asosida xulosa chiqarish, “Agar...” kabi shartli gaplar bilan ishlash.
4. O'yinlar – “Nima ortiqcha?”, “To'g'ri tartibni top”, “O'xshashlikni belgila” kabi.

O'quvchilarning mantiqiy fikrlashiga ta'sir etuvchi omillar

- Oila muhitining fikrlashga e'tibori (savol-javoblar, suhbatlar).
- O'qituvchining metodikasi (muammoli vaziyatlar, interfaol uslublar).
- Darslik va topshiriqlarning sifati (analitik fikrlashni talab qiladigan savollar).
- Axborot texnologiyalari (mantiqiy o'yinlar, vizual dasturlar).

1-sinf: Ko'rgazmali-amaliy fikrlash bosqichi

Xususiyatlari:

- Fikrlash asosan konkret predmetlar, ko'rish, eshitish, harakat qilish asosida amalga oshadi.
- O'quvchilar hali umumlashtirish, farqlash, mantiqiy xulosa chiqarishga tayyor emaslar.
- Sabab-oqibat bog'liqligini to'liq anglay olmaydi, shunchaki "bu nima?" va "nima bo'ldi?" savollariga e'tibor qaratadi.

Qanday topshiriqlar beriladi:

- Ortiqcha rasmni topish.
- Geometrik shakllarni guruhlash.
- Predmetlar ketma-ketligini aniqlash (katta-kichik, uzun-qisqa).
- Ranglar, sonlar va shakllar asosida oddiy tahliliy o'yinlar.

Mantiqiy rivojlanish usullari:

- Rangli ko'rgazmalar, LEGO va qurilish kublari bilan ishlash.
- "Nima bo'lishi mumkin?", "Nima bo'lmaydi?" kabi savollarga og'zaki javoblar.
- Didaktik o'yinlar orqali mantiqiy bog'lanishlarni o'rgatish.

2-sinf: Ko'rgazmali-obrazli fikrlashga o'tish

Xususiyatlari:

- O'quvchilar allaqachon predmetlar orasidagi o'xshashlik va farqlarni

seza oladi.

- Sabab-oqibat bog‘liqligi paydo bo‘la boshlaydi.
- Oddiy guruhlash, qiyoslash, farqlash kabi mantiqiy harakatlarni amalga

oshira oladi.

Qanday topshiriqlar beriladi:

- Shakllarni rangiga, hajmiga yoki shakliga ko‘ra guruhlash.
- “Nima bo‘lsa, nima bo‘ladi?” kabi shartli gaplar bilan ishlash.
- Diagramma yoki chizma asosida savollar berish (masalan, mevalarning

sonini taqqoslash).

- Mantiqiy zanjirlar tuzish (qush - qanot - uchish).

Mantiqiy rivojlanish usullari:

- Obrazli hikoyalar tuzish (rasmga qarab voqea o‘ylab topish).
- Ikki-uchta fakt asosida umumiy xulosa chiqarishga o‘rgatish.
- Muammoli vaziyatlar asosida dars tashkil qilish.

3-sinf: Tahliliy fikrlash shakllanishi

Xususiyatlari:

- O‘quvchilar mantiqiy qoidalarni qo‘llay boshlaydilar.
- Tushunchalar orasidagi munosabatni o‘zlashtiradi (masalan: butun va

qismlar, sabab va natija).

- Abstrakt fikrlashga o‘tishning dastlabki ko‘rinishlari yuzaga chiqadi.
- Faraz qilishga urinadi, o‘z fikrini izohlashga harakat qiladi.

Qanday topshiriqlar beriladi:

- “Agar ... bo‘lsa, ... bo‘ladi” uslubidagi masalalar.
- Ikkita yoki undan ortiq axborot manbasidan foydalanib, xulosa chiqarish.

- Jadval yoki diagramma asosida savollar tuzish va ularga javob berish.
- Voqealar ketma-ketligini aniqlash.

Mantiqiy rivojlanish usullari:

- Mantiqiy boshqotirmalar (masalan, “kim qayerda yashaydi?”).
- Xatoliklarni topish (berilgan matnda mantiqsizlikni aniqlash).
- Guruhda ishlash va bahsli savollarga yechim topish.

4-sinf: Mantiqiy-abstrakt fikrlashning shakllanishi

Xususiyatlari:

- O‘quvchi mustaqil fikr yuritadi, dalil keltira oladi.
- Qaror qabul qilishda bir nechta variantni solishtiradi.
- Turli yo‘llar orqali masalani yechishga harakat qiladi.
- Fikr yuritish ketma-ketligini tushunadi va unga amal qiladi.

Qanday topshiriqlar beriladi:

- Tahliliy matn asosida mantiqiy xulosa chiqarish.
- Voqealar sabablari va oqibatlarini aniqlash.
- Matematik masalalarda izchil fikr yuritish (masalan, “10 daqiqa ichida 3 dona mashina o‘tsa, 1 soatda nechta o‘tadi?”).

- Bir nechta berilgan fakt asosida asoslangan qarorga kelish.

Mantiqiy rivojlanish usullari:

- Mavhum tushunchalarni izohlash.
- O‘yinli debat va fikr bildirish mashqlari.
- Diagramma, jadval, grafik asosida tahlil va solishtirish

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari mantiqiy fikrlash darajalari turlicha bo‘lib, bu ularning yoshi, individual qobiliyati, o‘qitish metodikasi va tashqi muhit omillariga bog‘liq. Mantiqiy fikrlashni shakllantirish — bu vaqt talab etuvchi, izchil va bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan jarayondir. Har bir bosqichda o‘quvchilarga mos topshiriq, o‘yin, muammo va metodlar qo‘llanishi orqali bu ko‘nikmalar mustahkamlanadi. Shunday ekan, har bir o‘qituvchi boshlang‘ich ta’limda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga ustuvor yo‘nalish sifatida qarashi lozim.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Абдуллаева, Г. А. (2021). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fikrlash faoliyatini shakllantirish. Toshkent: «Fan va texnologiya».
2. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
3. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. New York: International Universities Press.

4. Юсупова, М. (2020). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: TDPU nashriyoti.
5. Қўзибоев, М.Қ. (2019). Didaktika: Nazariya va amaliyot. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
6. Anderson, J. R. (1990). Cognitive Psychology and Its Implications. W.H. Freeman and Company.
7. Ходжаева, Н. (2022). "Boshlang'ich ta'limda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish muammolari" // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar jurnali, №4, 45-50-betlar.